

DOI: 10.60940/Haide2023.12.10

JOANA ESCOBEDO

Biblioteca de Catalunya
joanaesco@yahoo.es

NOTES A «LA CANÇÓ DE SANT RAMON CANTADA PER UNA RUSSA» DE JOAN MARAGALL

NOTES TO JOAN MARAGALL'S "LA CANÇÓ DE SANT RAMON CANTADA PER UNA RUSSA"

Resum:

Joan Maragall escrigué «La Cançó de Sant Ramon cantada per una russa» després d'haver sentit cantar aquella cançó de bressol tradicional –«Sant Ramon de Penyafort»–, que li cantava la seva mare de petit, a Margarita Slaviansky d'Agrenéff, de la Capella Nacional Russa, en un concert que tingué lloc a Barcelona l'estiu de 1895. Aquestes notes esbrinen l'origen de la cançó i el seu recorregut dins el patrimoni cançonístic català a partir de la devoció a sant Ramon de Penyafort i el miracle de la *transfretació*. Es parteix del 1601, any de la canonització del sant català, per traçar una mirada a la poesia popular i tradicional que s'hi generà i la seva evolució posterior. En aquest itinerari es tractarà tant de la transmissió oral com de la impresa de la cançó, com a poema o com a goig, de la literatura de canya i cordill i de la interpretació, glossa o hipertext que en feren poetes, com és ara Joan Maragall i Jacint Verdaguer.

Paraules clau: Joan Maragall — Sant Ramon de Penyafort — *transfretació* — cançons tradicionals catalanes — cançons de bressol — Capella Nacional Russa — goigs — Jacint Verdaguer

Abstract:

Joan Maragall wrote the "La Cançó de Sant Ramon cantada per una russa" after hearing that traditional lullaby –«Saint Raymond»–, that his mother sang to him in his childhood, to Margarita Slaviansky d'Agrenéff of the Russian National Chapel at a concert that took place in Barcelona in the summer of 1895. These notes reveal the origin of the song and its journey within the Catalan song heritage following the devotion to Saint Raymond and, especially, to the miracle of the *transfretació*. It starts from 1601, the year of the canonization of the Catalan saint, to trace a look at the popular and traditional poetry that was generated there and its subsequent evolution. This itinerary will deal with both the oral and the printed transmission of the song, whether in the form of a poem or of *goigs*, with chapbooks and with the interpretation, gloss or hypertext made by poets, such as it is Joan Maragall and Jacint Verdaguer.

Key words: Joan Maragall — Saint Raymond of Penyafort — *transfretació* — traditional Catalan songs — lullabies — Russian National Chapel Choir — goigs — Jacint Verdaguer

1. «La Cançó de Sant Ramon cantada per una russa»

1.1. Gènesi

Joan Maragall escrigué «La Cançó de Sant Ramon, cantada per una russa» el setembre de 1895. Es publicà l'any 1900 a l'edició de *Visions & cants* (43-44) de la tipografia L'Avenç, en el segon lloc de l'«Intermezzo». Reproduïm el text d'acord amb l'edició d'Ignasi Moreta i Lluís Quintana Trias (PT 66-67). Fa així:

«La Mare de Déu – un roser plantava»
La immòbil donzella – cantava encisada,
els ulls admirats – del propi miracle,
en llavis eslaus – la mel catalana.

«D'aquell sant roser – naixia una branca».
Cantava cançons – de la meva mare,
que quan jo era infant – ja me les cantava,
i ara que sóc gran – les canta l'eslava.

«Nasqué Sant Ramon – fill de Vilafranca».
Si sap lo que diu, – no sap lo que alcança,
i canta indecisa – la suau cançó estranya,
ullpresa del flam – que encén en els altres.

«Confessor de reis, – de reis i de papes».
La canta de prop – i sembla llunyana.
Llunyana la veig – i encara allunyar-se.
La veig que se'n va – per l'estepa blanca,
cantant Sant Ramon, – fill de Vilafranca.

«La Mare de Déu – un roser plantava».

Ja al títol, l'autor fa saber que el poema tindrà com a motiu una cançó, «La Cançó de Sant Ramon» i el cant que en feu una cantant russa, que la interpretà entre d'altres cançons que al Maragall infant cantava la seva mare, Rosa Gorina i Folch. Joan Maragall sentí, doncs, en aquell concert aquelles velles conegudes cançons, que probablement el retrotragueren als records sensorials de la seva infantesa.

1.2. La Capella Nacional Russa

De resultes dels contactes que l'Orfeó Català mantenia amb entitats corals estrangeres, la Capella Nacional Russa, que ja havia actuat a Barcelona en l'àmbit de l'Exposició Internacional de 1888 (Guardiet 265), i que tenia com a aportació innovadora la intervenció d'homes, dones i nens, s'assentà a la ciutat l'estiu de 1895, moment d'impuls del cant coral, que «aleshores tot just si es començava a acceptar tímidament en els repertoris de les entitats catalanes», com observa Roger Alier (Guardiet 15), afavorit per l'adveniment de l'Orfeó Català de Lluís Millet i la societat coral Catalunya Nova d'Enric Morera,

que intentaren recuperar, en certa manera, l'espai claverià, tot avivant alhora la força del cant col·lectiu associat al retorn a les fonts –amb la recuperació de cançons tradicionals, de la terra–, a la presa de consciència de catalanitat i a l'entorn modernista (Marfany i Aviñoa 203-206).

Dirigida pel seu director, Dmitri Slaviansky d'Agreneff, la Capella inicià les actuacions al Teatre Líric el 24 d'agost; continuaren al mateix indret fins al 4 de setembre (Guardiet 329). El dia 29, rere quatre actuacions de la Capella, el *Diario de Barcelona*, núm. 241, edició de tarda (9986),¹ anunciava, atès l'èxit aconseguit per la Capella, una nova sèrie d'actuacions que anul·laven l'anada prevista de la coral a terres basques, que s'iniciaria amb un cinquè concert, el primer en què debutaria el cor de nens. El mateix diari, el dia 30, núm. 242, edició de matí, dins «Espectacles» (9993) anunciava la interpretació de cançons catalanes i la de la banda infantil cosaca que actuava per primera vegada. L'edició de tarda (10025), sota l'epígraf «Barcelona» reiterava que s'inclourien en el concert solos en català, recollits i compostos pels mestres Alió i Morera, i, novament, que es presentaria al públic la banda infantil cosaca.

Joan Maragall assistiria aquell 30 d'agost de 1895 al concert del Teatre Líric (figura 1), on la Capella interpretà «Lo mestre», harmonitzada per Francesc Alió i cantada per Inna Slaviansky a la primera part, i la cançó «Sant Ramon de Penyafort», harmonitzada per Enric Morera i cantada per Margarita Slaviansky d'Agreneff, a la segona, després d'haver estat transcrits i arreglades per Olga Slaviansky d'Agreneff,² que ressenyà favorablement en l'edició de tarda del *Diario de Barcelona* de l'endemà, 31 d'agost, núm. 243 (10065-10066), en què, a més de la qualitat del cant i l'expertesa en la vocalització de les artistes, deixava entreveure amb un fet concret la bona relació entre els mestres Morera i Slaviansky. El seu poema podia haver nascut en aquesta audició o en alguna de més tardana no posterior al mes de setembre.

El 3 de setembre següent, en la carta que enviava a la seva esposa, Clara Noble, Maragall li feia saber que aquell dia al matí havia estat amb Morera i altres amics a l'assaig de la Capella i que, al vespre, assistiria a la funció (Mrgll Ms. XIV-2-13). El *Diario de Barcelona*, núm. 246, en l'edició de tarda (10161-10162) del 3 de setembre, sota l'epígraf «Barcelona» escrivia:

Anoche se celebró la velada con que el «Orfeo Catalá» obsequiaba á la Capilla nacional rusa. Bajo la dirección de Luis Millet [...] También invitados por el maestro don Enrique Morera visitaron el domingo los artistas rusos la coral de la Asociación musical que dirige el señor Morera [...]

El dijous 5 de setembre, a l'edició de tarda, núm. 248 (10250), també sota l'epígraf «Barcelona», s'hi deia:

1 <https://ahcbdigital.bcn.cat/es/hemeroteca/visualizador/ahcb-d050543>. Consulta: 3 set 2022. Les pàgines corresponen a l'edició digital.

2 Imma Farré ja tractava aquest tema a la seva edició de *Visions & cants* (71-72), tot assenyalant com la Capella obtingué nous èxits amb la interpretació de cançons catalanes.

Anoche se despidió en el Teatro Lírico la Capilla nacional rusa, del público barcelonés. Cada pieza de las que formaban las tres partes del programa fué objeto de una ovación y éstas se repitieron en mayor grado después de las canciones populares catalanas «La pastoreta», «El Noy de la Mare», «Sant Ramon, fill de Vilafranca», «Lo mestre», «Lo somni de la Verge» [...]. Se estrenó y fué repetido un coro de Morera de muy buen efecto, y al mismo maestro se debe el arreglo para la Capilla rusa de la canción de «San Ramón», que es digno del mayor elogio, con una parte de armonium de una inspiración escelente [...].

Val a dir que la premsa seguia els moviments de la Capella. Així, mentre que el setmanari popular *La Veu de Catalunya*,³ núm. 35, del 1r de setembre de 1895 (426), anunciava la visita que probablement faria la Capella Nacional Russa a l'Orfeó Català el dimarts següent, una setmana més tard, el dia 8, núm. 36 (437), publicava que el 1r de setembre la societat coral «Catalunya Nova» tot just fundada per Enric Morera havia invitat la Capella Nacional Russa al seu local, i que amb motiu de la visita havia tingut lloc un concert en el qual els orfeonistes catalans cantaren tres composicions de Clavé. A les pàgines següents (438-439), sota el títol «La Capella Nacional Russa en l'Orfeó Català» i amb la signatura J.M^a Ll., es deia que l'Orfeó Català, dirigit pel mestre Millet, havia cantat magistralment tres peces de l'inoblidable Clavé. Així mateix s'hi esgrana la resta del repertori.

Els diaris continuaven fent-se ressò dels concerts i de la vida cultural de la ciutat. Es pot exemplificar amb el *Diario de Barcelona*, núm. 278, edició de la tarda, que el 5 d'octubre, dins l'epígraf «Barcelona» dedicà gairebé una plana a la inauguració de la segona sèrie de concerts al Teatre o amb *La Vanguardia*,⁴ que el 16 d'octubre, vigília de l'esdeveniment, ja havia publicat a la p. 3: «Madame Slaviansky en el Ateneu», tot referint-se als èxits aconseguits al Teatre Líric i al Principal i facilitant el sumari de la conferència que Olga Slaviansky havia de pronunciar aquell mateix dia a l'Ateneu. A la mateixa pàgina i sota el títol «Teatro Principal. La Capilla Rusa» resumia amb grans elogis el que havia estat el concert, de comiat de Barcelona, del dia 15, on s'havien interpretat, entre les cançons catalanes, «Sant Ramon», «La pastoreta», «La filadora», «Lo mestre» i altres.

Paral·lelament i vinculada a les dades anteriors, hi ha el testimoni d'una carta escrita per Maragall a Anton Roura el 18 d'octubre de 1895,⁵ que es conserva a l'Arxiu Joan Maragall, on li deia: «La Capella russa (ja n'hauràs vist quelcom en els diaris) es una cosa esquisida; antes d'ahir van ser aquí a l'Ateneu. Jo'n vaig fer la ressenya que llegiràs en el diari d'ahí (17) a la tarde». I sí, la ressenya aparegué al *Diario de Barcelona* del 17 d'octubre, núm. 290, en l'edició de la tarda (11914-11915). S'hi referia la vetllada que el dia anterior havia tingut lloc a l'Ateneu Barcelonès i les seves instal·lacions amb motiu d'una conferència de la senyora Slaviansky d'Agrenoff, secundada per la Capella Nacional Russa, sobre l'origen

3 https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/publicaciones/numeros_por_mes.do?idPublicacion=320&anyo=1895. Consulta: 23 set 2022. Altres capçaleres –i ens centrem ara només en *El Noticiero Universal* i en *La Vanguardia*– inserien notícies de la Capella sigui en forma d'anunci comercial o amb algun text de més rellevància, especialment la darrera, que inclogué a la p. 4 del 29 d'agost de 1895 una fotografia de la família Slaviansky. https://hemeroteca.lavanguardia.com/search.html?q=capilla+naciona+l+rusa&fecha_inicio=1895-08-29&fecha_final=1895-08-29. La seva popularitat no s'acabava aquí. En un full solt i a la Impremta Gutenberg-R. Roca, Viada imprimí el seu poema *A les germanes Na Inna y Na Margarida Slavianskyi d'Agrenoff*, datat el 7 de novembre de 1895.

4 <https://hemeroteca.lavanguardia.com/search.html?fecha=1895-10-16>. Consulta: 23 set 2022.

5 <https://mdc.csuc.cat/digital/collection/epistolari/id/2745/rec/12>.

i la història dels cants nacionals eslaus, tot un èxit de germanor entre la Capella i l'Orfeó Català, de concurrència pública i d'autoritats, que es completà amb cànctics en diverses llengües, entre els quals la cançó catalana de «Sant Ramon».⁶

1.3. Composició

A través de la lectura del poema s'infereix que el repertori cançonístic familiar de Maragall no es limitava a una sola peça; l'interès de Maragall, però, se centrà en l'execució de la cançó dedicada al dominic, una cançó de bressol que el duqué a la plasmació poètica pròpia. El poeta recorda versos i tonada i reviu un reguiter d'emocions. I aquí rau l'eix del poema. En escriure el poema, tot respectant la mètrica original de la cançó tradicional, Maragall emprà cadascun dels quatre primers versos de la primera estrofa de la cançó com a inici de les quatre estrofes tot repetint el primer com a colofó de la darrera. Els versos –deca·sil·labs amb cesura rere els primers pentasil·labs– tenen rima femenina assonant. La senzillesa amb què s'expressa el text no exclou l'ús de figures retòriques com ara la sinalefa, l'anadiplosi, l'antítesi o la hipèrbaton. La interpretació del poema, que podria considerar-se en part hipertext, admet tantes lectures com lectors: la transfiguració de la veu de la seva mare en la d'una cantant forana, la satisfacció de la cantant veient que pot cantar en «la mel» catalana, la sorpresa de la intèrpret davant el grau de complaença del públic, la llunyania d'una veu indecisa i d'un horitzó que s'estén «per l'estepa blanca»...⁷ Deixem, però, la interpretació del poema oberta, atès el perfil dels lectors de la revista.⁸ Només destacar que Maragall, a més d'autor, és el narrador de la seva cançó, alhora que comparteix amb l'eslava el protagonisme del poema. L'eslava cantava el que ell, d'infant, sentia a sa mare. I apareix la nostàlgia, el sentiment de pèrdua i, alhora, una certa renaixença, que se succeirà edició rere edició amb la inclusió de repeses que perfilaran cada vegada més el cercle inacabat de la creació. Així, l'any 1917 Agustí Valls i Cascante musicà «La Cançó de Sant Ramon cantada per una russa», en remembrança del XXVè aniversari de la fundació de l'Orfeó Català, i ho feu per a cor a veus mixtes (figures 2 i 3). Dedicà el volum manuscrit, que es conserva al Centre de Documentació de l'Orfeó Català, a Lluís Millet.⁹

El poema de Maragall s'explica a partir del text del romanç, la cançó tradicional en què s'inspira, dataada comunament al segle XVII, sense que se n'hagin trobat per ara testimonis escrits del moment, i el text de la qual ens ha arribat al llarg d'un extens recorregut dins el patrimoni cançonístic, que hi aporta

6 Josep Pla posa en boca d'Utrillo, el 21 de maig de 1906 i rere l'actuació a Sitges de la Capella, les paraules: «De aquel coro –escribe Utrillo– sorprendía la perfección del canto, pero sobre todo el conjunto de voces puras, delgadas, claras, justas y la interpretación perfecta de los cantantes» (*Rusiñol y su tiempo*, 174-175). En les edicions catalanes posteriors, s'hi diu: «D'aquell cor –escriu Utrillo– sorprenia la perfecció del cant, i sobretot el conjunt de veus pures, primes, delicades, clares, justes, i la interpretació perfecta dels cantants» (*Rusiñol i el seu temps*, 130). Es completava amb un «delicades».

7 El text de Maragall ha estat emprat amb finalitat pedagògica en textos que circulen per Internet, com ara l'escrit de Josep Bargalló *Exercicis de mètrica*: La cançó de Sant Ramon, cantada per una russa, de Joan Maragall; i el d'Ada Colomer «Comentaris de text: la Cançó de Sant Ramon de Penyaforat i L'Aufàbrega», que interpreta l'últim vers, el que tanca el poema, igual al primer, com a possible tornada.

8 Escrigué Pla: «Fijese el lector en estos cuatro versos [els primers], recuerde la plástica del modernismo y verá la similitud extraordinaria, el paralelismo de ambos. Estos cuatro versos son probablemente, la quintaesencia del modernismo literario [...]» (174).

9 <https://mdc.csuc.cat/digital/collection/MilletOC/id/14166/>. Consulta: 4 set 2022. El 1924 publicaria els *Cants místics* [música impresa] sobre textos de Mn. Jacinto Verdager i N'Agustí Valls i Vicens: a una veu i acompanyament d'orgue o harmònim, que publicaria el Foment de Pietat Catalana.

nombroses variants, i, encara que no sempre, música. Es reproduïx a continuació la versió de Milà i Fontanals (*Romancerillo* 28-29), sense les variants que l'acompanyen.

La Mare de Deu un rosé plantava,
D'aquell san rosé n'ha nada una planta.
Nasqué Sant Ramon fill de Vilafranca,
Confessó de reys de reys y de papas.
Confessava un rey qu'en pecat estava;
El pecat n'es gran, Ramon s'en esglaya.
«No ploreu, Ramon, que'l pecat s'acaba,
Sino'm perdoneu en perdreu l'Espanya».
Ramon s'en va al port á llogá una barca,
En trova un barqué: «voléu embarcarme?»
El barqué li diu que'l rey l'en privava
De podé embarcá capellans ni frares,
Ni [ls] escolanets de la cota llarga.
Sant Ramon beneyt ya'n va fé un miracle,
Tira capa á mar per serví de barca,
Y lo gayatet per abre posava,
Y ab l'escapulari gran vela n'alsava,
Y ab lo sant cordó bandera molt santa.
Monjuich lo veu, vaixell assenyala;
Tots los marinés suren á muralla:
«Jesús qu'es alló? Es galera ó barca?»
No n'es vaixell, nó, ni galera armada,
Que n'es Sant Ramon qu'ha fet un miracle.
Santa Catarina tocan las campanas.

No analitzarem la biografia de sant Ramon, extensament documentada, Només ens fixarem en el miracle de la transfretació, prou destacat com per haver generat una àmplia bibliografia i tan conegut com per haver pogut estat justificada l'omissió de la seva descripció.¹⁰ Sant Ramon de Penyaforç, segons

---

10 «Dejamos de contar por sabido de todos el cuento peregrino de su viaje de Mallorca á Barcelona sobre la capa negra de la órden que estendida sobre el agua le sirvió de buque [...]» (Balaguer 514).

ens conten els escrits, quan va haver de marxar de Mallorca per les seves desavinences amb Jaume I, no va trobar cap barca que s'arrisqués a conduir-lo a Barcelona atesa la prohibició reial. El seu enginy va aconseguir, però, ja al port de Sóller, fer de la capa la barca, del pal i del cordó la bandera santa. Amb aquest bagatge –que admet variacions diverses– s'endinsà en el mar i arribà a port tot recordant la gesta d'Odisseu i el retorn triomfador a casa. El miracle, però, podia no haver acabat aquí. Alguns textos l'amplien fent que Ramon de Penyafort arribés a port sense haver-se mullat i que entrés a Santa Caterina travessant les portes tancades.¹¹

La cançó es cantava també al port de sortida. Ginard (454)¹² reproduïx la versió mallorquina de la cançó, la sollerica: després de l'ofici del dia de l'Àngel, es venerava «sa roca de Sant Ramon», al mateix port, des d'on, segons la tradició, el sant se n'anà, mar endins, cap a Barcelona. Fa així:

La Mare de Déu un roser sembrava,
 d'aquell sant roser en nasqué una branca,
 nasqué Sant Ramon fill de Vilafranca,
 confessor de reis, de reis i de papes.
 Confessava un Rei qui en pecat estava:
 lo pecat és gran, Ramon se'n desmaia,
 Ramon se'n va a mar a llogar una barca.
 El barquer li diu que són emparades.
 No pot embarcar capellans ni frares
 ni estudiants de la cota llarga.
 Mirau Sant Ramon quina n'ha pensada:
 A dintre la mar ja tira la capa,
 amb l'escapulari gran vela aixecava
 i amb el gaiatet la barca guiava.

11 Ho exemplifiquen l'opuscle valencià de Vincente [sic] Gómez *Relación de las famosas fiestas de la ciudad de Valencia a la canonización del bienaventurado S. Raymundo de Peñafort, en el convento de Predicadores*, que fou editat el 1602 per Juan Chrysóstomo García: «Singular hecho fue el aver passado | por mar, desde Mallorca a Barcelona | metido de rodillas sobre el manto | que le sirvio de nave a su persona: | mas lo que sucedio en aver llegado | admira mucho más, y causa espanto; | que en el convento santo | se entrò sin ser abiertas | las bien cerradas puertas» (265). https://webliblioteca.uv.es/cgi/view.pl?sesion=2022082212374322185&source=uv_im_b15587551&div=1. Consulta: 3 jul 2022. També ho il·lustren els textos i els goigs, en castellà, publicats per Pau Parassols i Pi a *El Evangelio en práctica, o sea, Resumen histórico de la vida de los Santos del año: con las principales festividades del Señor y de la santísima Virgen María*. Librería de Francisco Fabra, sucesor de Font, 1872: «Sobre la capa por mar | de Mallorca navegasteis | á Barcelona y lograsteis | cerrado el convento entrar, | esto os vino á conquistar | de todos la estimacion» (19). En uns altres goigs, també en castellà, signats per ell mateix, P.P., o sense signar, es reafirma en aquest fet: «Desde Barcelona por mar, | sobre la capa pasásteis | á Barcelona, y lográsteis | cerrado el convento entrar | en él lo que hizo llenar | á esta Ciudad estupor».

12 Ginard la classifica amb el núm. 144 entre els romanços religiosos recollits a Sóller dins el «Romancer 1: Part catalana» i en dona les variants (464). A la introducció Francesc de B. Moll assenyala les característiques formals –versos monorims generalment assonants dividits en hemistiquis– i historicogeogràfiques dels romanços.

Montjuïc ho veu, bandera posava
Santa Catalina molt bé repicava;
la Seu ho sentí, correus enviava.
Tots los mercaders pugen dalt murada;
pensant que era nau, veuen que és un frare.
Veuen que és Ramon que la mar passava,
veuen que és Ramon que ha fet un miracle.

1.4. Antecedents

Ens remunten en la història. La primavera de 1601 la ciutat de Barcelona es preparava per festejar els actes de canonització, una canonització llargament esperada, del frare català de l'Orde de Predicadors nascut al segle XII, Ramon de Penyaforç, rere la cerimònia de santificació de Climent VIII del 29 d'abril, que es feu amb el nou ritus introduït per Roma i que cloïa una seqüència iniciada amb la beatificació per Pau III de 1542.¹³ La notícia havia arribat a Barcelona el 10 de maig. Les festes durarien tres mesos i se celebrarien de juliol a agost a la mateixa església on es conservaven les restes mortals del sant, en aquell moment el convent de Santa Caterina, i havien de reflectir tant els fausts religiosos i eclesiàstics com el clamor esperat de la multitud. S'amagava al rerefons la voluntat de poder de les elits locals governants, la cerca del reforç de la cohesió social, i, també, per part de l'orde, l'exalçament del seu ascendent religiós i inquisitorial rere l'abordament de l'heretgia que, des del dret canònic (Grau 143), havia fet el dominic.

Com era habitual en aquesta mena de situacions, s'establiren uns canals de comunicació que havien de virar cap als objectius generalment prefixats: que informessin el públic –absent en el moment dels fets–, que atraguessin el major nombre possible de persones i que es recordessin en el futur. És a dir, que assolissin, en poques paraules i com ja és inherent en aquesta tipologia documental, un cert caràcter periodístic, historicista –ho recolliren tant el *Manual de novells ardits* com el *Dietari* de Jeroni Pujades o els *Anales de Catalunya* de Feliu de la Peña– i propagandístic. I això s'havia de dur a terme en dues vessants: l'oficiada des del poder, més volgudament erudita i que incloïa com a preceptiva la relació dels actes celebrats (discursos, sermons, oracions, processons, cartells, romanços, càntics i música, torneigs, certamen literari en les tres llengües –llatí, castellà i català–, en tota la seva complexitat), i una altra de més senzilla, econòmica, popular –encara que no sempre– i directa, en català o castellà, destinada a un públic majoritari, a les classes populars. Tanmateix, aquesta diferenciació no impedia que, a l'hora de tractar d'un sant català, i més concretament, barceloní, textos que havien estat impresos en documents oficiosos es recollissin en d'altres de format més popular i viceversa.

¹³ Notícia força més ampliada i concreta l'ofereix l'article de Xavier Torres Sans, «La ciutat dels sants: Barcelona i la historiografia de la Contrareforma», especialment en els paràgrafs dedicats al sant.

Si ens centrem en els primers, poc més tard de la canonització, Fra Jaume Rebullosa, prior del convent de Sant Domènec de Balaguer, escrigué la *Relación de las grandes fiestas que en esta ciudad de Barcelona se han echo [sic], a la canonización de su hijo San Ramon de Peñafort, de la Orden de Predicadores: con un sumario de su vida, muerte y canonización; y siete sermones que los Obispos han predicado en ellas...* que publicà Jaume Cendrath a Barcelona,¹⁴ que comprèn actes des del 10 de maig, en arribar la nova a la ciutat, al 10 d'agost amb l'afegitó del breu de Climent VIII que es lliurà el 7 de setembre al P. Prior i a la comunitat de Santa Caterina, i el caràcter polític del qual es manifesta ja a la portada quan diu «dirigido a los conselleres y consejo de la misma ciudad de Barcelona». L'ordre expositiu, que entrelleça discursos i poemes tot afegint al verb una certa retòrica visual (§4),¹⁵ s'esdevé dins un marc cronològic.¹⁶

Pel que fa als darrers, que solen circumscriure's a la devoció popular, n'hi ha de conservats que s'hi refereixen. Solen tenir una major amplitud editorial –hi entren els noms de tipògrafs com Joan Amelló, Sebastià de Cormellas, Gabriel Graells i Giraldo Dotil, i el mateix Jaume Cendrath. Només a tall d'exemple, i entre els castellans, es podria citar el *Romance a la ciudad de Barcelona y a la Orden de Predicadores en las regozijadas nuevas de la canonización del bienaventurado cathalan barcelones San Ramon de Peñafort... en 29 de abril... de MDCl*, imprès a Barcelona per Joan Amelló,¹⁷ que compartiria vigència amb textos de religiositat més popular, i aquí ens referim a les cançons i als goigs, que, des d'aleshores i fins al dia d'avui, han tractat la vida del sant i els seus miracles.

L'opuscle de Rebullosa pot il·lustrar en part la interrelació de les dues vessants, l'oficiosa i la més popular: intercala entre els versos reproduïts la «graciosa canción pastoril a la medida del verso catalán antiguo», que no és altra que la «Cançó galana | per tot lo món | festa se'ns mana | molt soberana | de Sant Ramon», que havia estat fixada pels vilatans a les portes de l'església i a les cantonades el matí del 23 de maig i cantada en una de les processons del mateix dia en la visita al sepulcre del sant (126-128). No deixa de ser també rellevant el fet que es referís de manera recurrent als goigs –«canciones en lengua catalana que acá llaman gozos en alabanza del mismo santo» (21)–, tot i que no els reproduís, que, cantats amb polifonia a la capella musical –«a canto de órgano» (22)– o amb una melodia monòdica tradicional, s'interpretaren al llarg de les festes, i també a cant d'orgue a petició dels qui anaven al convent a adorar el sant. No hi falten interpretacions musicals d'altres instruments (36).¹⁸ Així mateix, tot i que no inclou cap cançó que pugui recordar la popular de Sant Ramon, hi ha una referència explícita en dos versos d'un sonet d'un Ausiàs Marc: «Lo gran Neptuno sou à qui obeeixen | la mar, los vents, los peixos y les ones» (347).

14 Se'n conserven prou exemplars a institucions públiques: a la Biblioteca de Catalunya amb el topogràfic F. Bon. 216. Vegeu-ne la còpia digital a <https://bvpb.mcu.es/es/consulta/registro.do?id=397041>. Consulta: 12 jul 2022.

15 «En el siglo XVII la narración de la fiesta explota al máximo la plasticidad y el colorido propios de una *retórica visual*, que trae a los ojos la presencia de una ausencia, mediante estrategias ecrásticas...» (García Bernal).

16 Ettinghausen traça el perfil de les relacions de successos d'aquesta etapa històrica alhora que inclou un apèndix bibliogràfic que comprèn: a) poemes que narren la vida i miracles de Sant Ramon; b) poemes laudatoris, i c) relacions d'actes organitzats per celebrar-ne la canonització. Cardona (31-60) té un apartat centrat en les festes de la canonització.

17 Aquest imprès és consultable a la Biblioteca de Catalunya amb el topogràfic F. Bon. 2788.

18 Vg. també Gomis (139-140).

No s'aturaren aquí les manifestacions joioses de celebració ni els certàmens literaris que les acompanyaven. El mateix mes de juny tingueren lloc les patrocinades pel Consell de Cent i per l'Estudi General de Barcelona. Tampoc no es limità aquesta eclosió a Barcelona. A Vilafranca del Penedès celebraren la nova de la canonització amb una processó al castell de Penyafort el 7 de juny, amb motiu de la qual es compongueren una sèrie de poemes, en què Salvador Comelles assolí un protagonisme assenyalat, que recull l'edició d'*El Llibre Verd de Vilafranca* (446-448, 448-455, 458-459),¹⁹ el manuscrit de 450 folis, escrit al recto i al verso, en català, llatí i castellà i datat el 1834, conservat a l'Arxiu Històric Comarcal. Mesos més tard, el Convent de Predicadors de València va impulsar una octava de festes i sermons (vg. la nota 11). El pròleg (6) incloïa uns mots significatius: l'octava s'havia fet «en retorno de lo que su illustre patria Barcelona hizo, quando el noble valenciano San Vincente Ferrer fue canonizado».

El fet miraculós i llegendari de la travessada des de Port de Sóller al port de Barcelona es descriu al document de fra Jaume de Sant Joan, de l'Orde de Predicadors, de 1456, adjuntat al Ms. 593 de la Biblioteca Universitària de Barcelona, procedent de l'antic convent de Santa Caterina²⁰ i traduït pel P. Villanueva al seu *Viage literario a las iglesias de España* (XVIII, 178-181).²¹ En un àmbit, religiós aquest, es troba explícit en el text de la butlla de canonització promulgada per Climent VIII el 29 d'abril de 1601 (*Bullarum*, cap. CCLVIII, § 31, 695). Entre la ciutadania es divulgà a través de cançons, poemes, goigs, música –el cant hi prengué un protagonisme actiu– i gravats, i així, propiciat per la nova de la canonització i afavorit potser pels patronatges del sant, o valorat com a suplicatori,²² ha perdurat, com s'ha dit, fins ara. Tanmateix, la tradició literària que vincula sant Ramon amb aquest miracle –atribuït ja al seu contemporani, dominic també, sant Jacint, que havia hagut de caminar a través d'un riu en una fugida del convent– ha estat posada en dubte rere la revisió de determinats fets històrics (Cardona 21-22).

1.4.1. Cançons

De les dues cançons de l'època localitzades, el *Cant encadenat de Osias March, en llaor de sanct Ramon de Penya Fort, finint tots los versos en la lletra .r. y fent les inicials dels versos la acrostichis seguent: Amauit D. Raymundum Dominus, & ornauit eum stolam Glorïae induit eum Alleluia*, compost per un devot de sant Ramon, s'imprimí a casa de Sebastià de Cormellas al Call el 1601. Aguiló en recollí un exemplar sense data ni procedència (*Materials*, IV, I, 109-110), inclòs entre els catorze documents anotats en el paràgraf [11-XXIV]. Se n'ha localitzat una edició del 1966, impresa a Barcelona per I.G. Jutglar, en color, il·lustrada amb un dibuix de Josep Ribot, «tret d'una fotografia de Josep Juncosa... (segle XVII), existent a la Sagristia de la Capella de la Immaculada Concepció, de la Catedral de Tarragona», i amb acompanyament d'una interpretació textual i de notes al dors.

19 Conté les *Cobles en alabança del benaventurat pare Sanct Ramon de Peñafort* [...] de mossèn Salvador Comelles –Joan Amelló, 1601; una composició sobre la processó al to de Jaume Roig, i les *Alabanças y peticions de sanct Ramon de Peñafort de Vilafrancha de Penadès* –Tarragona, Phelip Robert, 1601.

20 «Vitae sanctorum Thomae Aquinatis et Raymundi de Pennaforti», ff. 57b-8b: *De transitu per mare super cappam*. (F. Miquel Rosell. *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Universitària de Barcelona*. Direcciones Generales de Enseñanza Universitària y de Archivos y Bibliotecas, 1958-1969, vol. 2, p. 130-133).

21 Tanmateix, sembla ser que un relleu d'un capitell d'una de les columnes del sobreclaustrer de davant del cor de Santa Caterina, del segle XIII, representava ja el sant aixecant amb el bàcul la capa (Milà, *Observaciones* 135).

22 En plena Guerra dels Segadors, en un plec poètic solt que duu per títol *Carta que ha enviada la vila de Perpinya a Catalunya ahont va contant totes sas desdichas* editat el 1641 per Jaume Romeu es llegeix: «Pregareu a Sant Ramon, | aquell gran navegador, | que sens negar-me arribe | al port de Redempció». Reproduït a Escobedo (95-100).

La primera i darrera estrofes fan així:

Aquest present Ramon que mon cantar
 Molt de bon cor vos pretench offerir,
 Ab cant suau desitjant de vos dir
 Vostres llaors y vida singular:
 lo crech nos tal com merexeu auer,
 Tinc curt parlar mon vers no te primor,
 Del art ni te l'enteniment claror
 Resplandent qual deurien mi caber.

Archebisbats may volgues obtenir,
 Lo rey vos feu son confessor molt car.
 Lo mal estat vulla renunciar,
 En la virtut pregau, si vol florir.
 Lexareulo pus tenial cor dur.
 Vos nauegas ab la capa per mar,
 I per poder de quietud gosar,
 Apres de mort passar al port segur.

L'altra és la cançó pastoral que Rebullosa (126-128) havia inserit en el seu text, conservada avui en un full solt, publicat amb llicència eclesiàstica, orlat en verd i amb text a tres columnes, que, rere el títol –*Canción pastoril. La festa de sant Ramon*–, mostra un gravat central que duu al peu: «San Raimundo de Peñafort y la ciudad de Barcelona. Pintura en la iglesia de Montserrat, en Roma», flanquejat per dos textos explicatius dels goigs i la remissió a l'obra de Rebullosa del 1601, que es completa al peu. La música inclosa pertany al mestre Josep Sancho Marraco. Es canta, s'hi diu, a la Catedral de Barcelona el 23 de gener davant el sepulcre del sant. Imprimí el document la tipografia Jutglar a Barcelona. No duu data d'impressió. Recordem-ne la primera estrofa i la darrera:

Gent Catalana
 cantem de gana
 per tot lo mon:
festa se'ns mana
molt soberana
de Sant Ramon.

*Glorios Sant, pregau a Deu
vulla guardar lo poble seu
misericordia
pau y concordia
que sempre ens don:
festa se'ns mana
molt soberana
de Sant Ramon.*

Aquestes cançons tenen totes dues com a referent l'any de la canonització. Però no són les úniques. Amb la nota que es tractava d'una transcripció textual del Llibre Verd de Vilafranca del Penedès, l'any 1961 es publicaren en un full orlat, il·lustrat amb un gravat relatiu a la transfretació cenyit per florons i a tres columnes, les *Cobles en alabança del Beneventurat Pare Sanct Ramon de Peña Fort de Vilafranca del Penadés, fetes per un devot seu dit mossen Salvador Comella* [per «Comelles»], *apothecari de la pnt. vila –1601*, impreses a la mateixa ciutat amb dipòsit legal del 1961, que comença:

*En ma llengua Cathalana
pus estich ab segur port
diré de molt bona gana
de hont procedeix y mana
sanct Ramon de Peña fort.*

I acaba:

*Y puix sou nostre advocat
nostre bon refugi y port
valeu a tot home errat
puix sou de Deu tant amat
Sanct Ramon de Peña Fort.*

Els components navals admeten en aquest text una certa variació: «Ab desplegada bandera | anaveu sobre la mar | lo sperit sanct feya vela | ab sa gràcia en lloch de tela | en vostra capa posat». La religiositat inherent als textos admet la substitució de la tela per l'Esperit Sant. En d'altres és el port marítim el que esdevé port de redempció.

La cançó «Sant Ramon de Penyafort» forma part, com hem dit ja, del patrimoni de les cançons tradicionals, patrimoni que aplega tant les composicions difoses via escrita, com les transmeses via oral

(textual i musical). En la cançó, hi conflueixen tots tres aspectes. Si bé se sol datar la cançó dedicada a sant Ramon al segle XVII, els testimonis conservats, amb nombroses variants, pertanyen a èpoques molt més tardanes. La bibliografia dona bona fe dels reculls que han inclòs la cançó.²³ Pel que fa a la vessant musical dels anys posteriors a la segona meitat del segle XIX, diu Cortès (32):

L'atenció d'aquestes obres [*Cançons de la terra* de Pelagi Briz i *Romancerillo catalán* de M. Milà i Fontanals] per a la música és ben minsa, i en el cas de recollir-la, no hi ha cap tipus de cura científica; el que interessa és el substrat literari, ornamentat en el cas de Pelagi Briz amb un acompanyament pianístic arranjat. En aquells moments hom concebia la cançó popular com una obra anònima, creada pel que anomenaven el «geni popular», pura i sense influències alienes; ahora es creia en una antigor considerable d'aquelles peces, totes elles procedents de l'entorn rural –ja que per a ells el repertori urbà podia ser no representatiu–, i formant un corpus tancat, impossible de crear-ne de noves. Aquesta creença herderiana continuaria sent vigent fins ben entrat el segle XX, i generà una gran quantitat de cançons acompanyades, i un ric repertori coral fonamentat en les obres populars [...]

En certa manera com a recapitulació i com a novetat, el 1962 aparegué publicada en un full solt i de la mà del Grup de devots de sant Ramon de Penyaforat *La Cançó de Sant Ramon*, en una versió revisada de l'antiga cançó popular, que tingué en compte, segons aclareixen les notes, «les publicades per Milà i Fontanals (*Romancerillo Catalán*, n.º 33), Dr. Bonaventura Ribas i Quintana (1890), Enric Morera (1897), Kurt Schindler (1918), Josep Gibert (1948), i altres». Un gran gravat, flanquejat per dos florons, al·ludeix a la transfretació a partir del dibuix de J. Ribot, segons la pintura de Ludovico Carracci (s. XVII) de l'església de S. Domenico de Bolonya. Les notes ocupen el verso del full: tracten del text editat, del lloc de naixement del sant, de l'història del miracle i de l'edició musical de Schindler, i del gravat. L'edició eixí de la tipografia d'I.G. Jutglar²⁴ de Barcelona. En aquest punt, només recordar que Enric Morera publicà la seva harmonització –harmonització amb un punt de partida no del tot coincident amb el de Pedrell al *Cancionero musical popular español*–, dins la col·lecció de cançons harmonitzades per ell, amb el títol *Sant Ramon. Cançó popular* el 1897 (figura 4). La primera estrofa feia: «La mare de Deu son fill n'envolcava [per «embolcava»]; | i estant-lo envolcant [per «embolcant»] n'és nada una planta: | nasqué sant Ramon, fill de Vilafranca | confessor de reis, de reis i de papes» (Cardona 113-114). Aquests versos són els reproduïts a la versió de la cançó publicada també per L'Avenç a les *40 cançons populars catalanes* (92) (figura 5).

I també que Schindler traduí un dels textos tradicionals de la cançó a l'anglès i arranjà la versió d'Enric Morera, que publicà el 1917 amb el títol *The Miracle of Saint Raymond, after the traditional melody from the Island of Mallorca (as recorded by Enric Morera)*, Op. 18, No. 13,309, i el subtítol «a choral ballad for twelve-part Chorus, a Spanish Choral Ballads, Sacred and Secular Catalan Folk Music». Dedicà l'obra a Lluís Millet, director de l'Orfeó Català.

²³ Només a títol orientatiu, i a més de les obres de Milà i Fontanals, hi hauria les versions impreses de les *Cansons de la terra*, 3, de Francesc Pelagi Briz, del *Romancer popular català* de Bulbena i Tusell, de les *40 cançons populars catalanes*, del *Cançoner popular de Mallorca* de Ginard, del *Cançoner popular català*, vol. 2, de Pere Bohigas, del *Llibre de cançons* de Maideu, etc., sense oblidar, evidentment, obres d'Aureli Campmany i de Joan Amades.

²⁴ També Jutglar imprimí el 1963 el «Romanç de Sant Ramon de Penyaforat» de Guillem Colom (1890-1979).

Pel que fa a la transmissió oral, «Sant Ramon» figura entre les cançons recollides per Marià Aguiló i lliurades pel seu fill Àngel a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya²⁵ i per Milà i Fontanals en les obres esmentades a la bibliografia. Entre les recollides via tradició oral, tenen un paper preponderant les publicades, precedides de música, als *Materials* de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, que es complementen amb notes que s'hi refereixen en diferents graus al llarg dels volums, i especialment al vol. 4 (1 i 2) amb l'inventari de Josep Massot. Lingüistes i folkloristes s'ocupaven de la part literària i musicòlegs de la musical.

Cenyint-nos a la cançó i per ordre cronològic, veiem que l'any 1925, en la missió de recerca de Palmira Jaquetti i Maria Carbó a la Seu d'Urgell, Pallars i Aran, Maria Mestre, filla de Durro, prop de Caldes de Boí, cantà «Sant Ramon n'és nat» –«Sant Ramon n'és nat, | lo de Vilafranca, | confessor del rei, | del rei i del papa». En aquesta versió, amb prou variants fins i tot en la narració i els diàlegs, s'hi interpola una segona estrofa: «Pecadors, | toquen a l'alba, | pecadors». La cançó recull la transfretació. La primera i l'última estrofa són iguals (*Materials*, VI, 229).

L'any 1926 Joan Tomàs i Antoni Bonell, a la missió feta a la Garrotxa, registraren amb el núm. 122 la cançó sota el títol «Sant Ramon Nonat». Tot i que conclogueren que era un «text conegut», la versió interpretada per la cantaire Maria Caselles i Rivera, de Figueres, era un resum en dues estrofes amb variants, entre les quals s'intercalaven els versos «Bon Jesús, | bon Jesús que gràcia, | bon Jesús», on no es tractava de la travessia marítima. Els versos primers fan: «Sant Ramon Nonat | fill de Vilafranca, | sí n'és confessor | de reis i de papes». El títol –«Sant Ramon Nonat», un altre sant de devoció popular contemporani del de Penyafort–, duu a l'equívoc: podria ser conseqüència d'una mala assimilació fonètica del «Sant Ramon n'és nat / Sant Ramon no és nat» (*Materials*, XXI, 143-144). El lloc de natalici serà sempre el mateix, Vilafranca.

Aquest canvi de protagonista s'esdevé també en una de les cançons recollides a la missió dels músics i mestres Joan Tomàs i Lluís Maria Millet el 1927 a l'Alt Empordà. Amb el títol «Sant Ramon», Carme Viadé i Gerri, nascuda a Galliners i veïna de Santa Llogaia, inicia el cant amb un Sant Ramon Nonat i introduïx també a la segona estrofa els versos «Pecadors | no em toquis del alma, | diu del cor». El text conté la transfretació (*Materials*, XX, 82-83). De les dues missions més de l'any, també una altra, la missió de recerca de Baltasar Samper, Ramon Morey i Andreu Ferrer a Mallorca/Menorca, recollí la cançó amb el títol «Sant Ramon». La cantaren les germanes Pons a Sant Lluís. La primera estrofa sorprèn: «En el sant roser | n'és nat una planta | que es diu Sant Ramon, | nat a Vilafranca». Intercala, rere aquesta primera estrofa, els versos «Pecador, | cantau | que de l'alma, | pecador» i acaba amb una darrera estrofa: «Posant-se a cercar | convents i murades | trobant sant Ramon | qui fent oració estava» (*Materials*, VIII, 342). El mateix any, a la missió de Palmira Jaquetti i Maria Carbó a Sant Feliu de Guíxols, la cantaire, Teresa Girbal, nascuda al mateix Sant Feliu, entonà la «Cançó de bressolar», que incloïa la cançó de Sant Ramon a partir del vers 14 amb l'inici: «La mare de Déu | un roser plantava | d'aquell roseret | n'ha nat una planta». Tanmateix, el text és incomplet: s'atura abans del prodigi (*Materials*, VII, 269-270).

25 El buidat exhaustiu de tots aquests materials oferiria un contingent immens de possibilitats de descobertes i d'interrelacions.

I ja per acabar, el 1928 la missió de Palmira Jaquetti i Enric d'Aoust pels Pallars amb el títol «Sant Ramon», en aquest cas de nou sant Ramon Nonat, inclogué amb música i text amb variants el cant, que començava amb un «Sant Ramon Nosnat [sic] | fill de Vilafranca | confessor de un rei | que en pecat estava» i que inseria els tres versos ja esmentats de contingut no prou ben interpretat –«Pecador, | ja en toquen alalma, | pecador»–, en què el ritme prevalia sobre el sentit. La masovera de Buirà, Maria Franc, afegiria al final del cant una nova estrofa, que posava en dubte el final previst del viatge: «Ditxós sant Ramon | al cel se n'anava. | Los àngels li'n giren llum | la Verge l'amortallava» (*Materials*, IX, 109).

1.4.2. Goigs

Pel que fa a l'aportació gogística, s'assenyalen els textos que aglutinen un major nombre d'edicions. Se'n reproduïxen, unificats en part, els primers versos –en rodona– i la tornada –en cursiva–, que s'acompanyen de la reproducció completa dels goigs, algun d'ells amb variants en el títol. Entren en el primer grup els que tenen el sant com:

Clar espill de santa vida
digne de molt bon record,
socorreu aquell qui us crida,
sant Ramon de Penyafort.

Puix al Cel teniu Corona
i gozau d'etern deport,
socorreu aquell qui us crida
sant Ramon de Penyafort.

Es conserven d'aquests goigs el publicat per Sebastià de Cormellas el 1601 en un full orlat, a dues columnes i amb oració i responsori en llatí (figura 6), i l'edició de Joan Amelló del mateix any que, tot i mostrar variants ja al títol, respon bàsicament a una mateixa descripció amb l'afegit de doble corondell (figura 7), i que fou reeditat en facsímil el 1975 per la Parròquia de Sant Ramon de Penyafort de Barcelona amb motiu del 700 aniversari de la mort del sant. Se n'han trobat versions diverses del segle XVIII, pertanyents a les impremtes de Barcelona de Tecla Pla viuda, administrada per Vicens Verdaguer, i Hereus de la Viuda Pla, que respecten el text i l'il·lustren amb imatges marítimes o amb el sant jacent. Al llarg dels anys el text ha sofert diverses variacions i, entre elles, noves aportacions en l'àmbit de la il·lustració i la música.

El segon grup comprèn els que tenen com a inici i tornada:

O digne d'etern record,
de catalans honra i glòria,
teniu-nos sempre en memòria,
Sant Ramon de Peñafort.

*Puig ja alcançada victòria
descanseu en segur port,
teniu-nos sempre en memòria, &c.*

Es conserva d'aquests goigs l'edició de 1601 de Jaume Cendrat (figura 8) . A tres columnes sense orla, la segona és ocupada en la part superior per una imatge religiosa orlada amb una figura amb el lema «*claviger et herevs*», l'oració i el responsori. S'ha reeditat en èpoques més tardanes amb noves inclusions. Cal accentuar que Cendrat fou l'editor de l'obra de Rebullosa.

Per bé que se n'hagin creat de nous, no es pot considerar raresa la utilització de textos, estampes i formats de 1601, en edicions, no d'anys sinó de segles posteriors, tant de goigs com de cançons. A tall d'exemple, hi ha el full *Alabanses y peticions de S. Ramón de Penyafort de Vilafrancha del Penadés*, sense datar, de l'obrador vilafranquí de Pere Alagret i Vilaró, que s'inicia «Puig gosau de gloria tanta | nostre bon refugi y port, | defensau á Vilafrancha | Sant Ramón de Penyafort», que tracta de la transfretació en els versos «Arrivau á Barcelona | sobre la capa per mar, | un fill de una trista dona | allí vau ressucitar | vau-la molt aconsolar, | són miracles de recort; etz.», de la il·lustració del qual es diu que és còpia de l'estampa feta a Tarragona l'any 1601.

Deixant de banda els documents basats en els fets del 1601 independentment de la data de la seva publicació,²⁶ se n'han anat publicant de nous, promoguts per entitats diverses.²⁷ En temps de Maragall es tindrien del segle XIX els *Gois, y alabansas del gloriós Pare y Senyor Sant Ramon de Penyafort* –Cervera: Impremta de J. Casanovas–, uns goigs que, sota la imatge de sant Ramon –«*claviger et herevs*»–, publicava la confraria del sant de l'església parroquial de Santa Maria de Verdú. S'iniciaven amb un:

Puix que de un notable amor
Verdú os dona clar senyal:

26 En cap moment no s'ha cercat l'exhaustivitat, sinó l'exemplificació. L'ampli abast bibliogràfic, creixent, no permet asseveracions concloents en aquest camp.

27 N'hi ha de cantats a la seva santa capella, a la seva pròpia parròquia de la ciutat de Barcelona, a la basílica de Santa Maria de Vilafranca del Penedès, a la vila de Tossa –d'on és compatró–, a la casa natalícia del Castell de Penyafort, a la catedral basílica de Barcelona, a l'església parroquial de Cabrianes (bisbat de Vic), a l'església parroquial de la vila de Verdú, a la parròquia de Masllorrens...

Donau-nos, Ramon, favor
en tot, y qualsevol mal.

I condensaven en el text la travessada del mar:

Desde Mallorca se escápa
vostra virtut singular,
passant les ayguas del Mar
ab lo sol bastó, y la capa:
de las olas lo furor
vos dona pas lliberal.
Donau-nos, Ramon, favor
en tot, y qualsevol mal.

I també, publicats ara a Barcelona a la tipografia Vda. Casanovas i l'any 1906, els *Goigs que de temps immemorables se cantan en la vila de Tossa à son compatró el gloriós Sant Ramon de Penyafort*:

Oh gloriós sant Ramon
natural de Penyafort,
recordau-vos d'aquest poble
de Tossa que'n fereu port.

*Puig regnau eternalment
y gosau d'etern conhort
suplicam nos oigau
sant Ramon de Penyafort.*

En aquest darrer el text supleix qualsevol al·lusió textual a la transfretació amb una imatge més que eloqüent, en què l'espai marítim és ocupat, a més del paisatge costaner, per una barca en què el sant, identificat per l'aurèola que el corona, és acompanyat per quatre frares més.

Fins aquí l'exemplificació s'havia reduït als documents que tenien el sant com a protagonista absolut. Però la literatura gogística ha recorregut en ocasions a la llegenda de manera més subsidiària; prova d'això serien els versos al·lusius al trànsit marítim del sant en altres composicions. Així, als *Goigs a*

Iloança del gloriós pagès Sant Isidre, patró de la reial vila de Madrid –Olot, Impremta Bonet, 1909–, que curiosament s'inicien amb el primer vers d'algunes de les versions dels de sant Ramon –«Clar espill de santa vida»–, llegim: «Com Sant Ramon passà la mar | de Mallorca a Barcelona, | vostra Esposa, santa dona, | a Xarama va passar» tot esmentant el fet, entès com a prodigiós, que santa Maria de la Cabeza creués el Jarama en una crescuda del riu. No foren els únics. També s'ha vist una edició de Vic, de la Impremta Anglada, amb alguna petita variant: «Com St. Ramon passà el mar | de Mallorca a Barcelona | vostra esposa, santa dona, | passà el riu sense perillar» [...]. Posant-hi menys intensitat, també els *Goigs en llahors de Santa Maria de la Cabeça, esposa de Sant Isidro, Llaurador, que es venera a l'església de Ridaura* –Lluís Tasso, 1870–, compostos per M. R., s'hi refereixen quan asseguren que l'espòs restà confós davant el fet «que passant lo riu | per ajuda sols teniu | de Déu la mà poderosa». Goigs i cançons es fan ressò dels fets prodigiosos, allunyats de la realitat quotidiana, tot ometent, però, les causes concretes que rauen a la seva base i els justifiquen.

2. El «Sant Ramon de Penyafort» de Jacint Verdaguer

Com a colofó i com a contrapunt mereixerien un deteniment aquelles interrelacions literàries que suggereixen potser més que no expliquen. Entre les possibles, una de singular, focalitzada en Jacint Verdaguer.

Més de vint anys més tard de la mort de Verdaguer, es publica a *Barcelonines* (31-37)²⁸ el seu «Sant Ramon de Penyafort», un poema de 158 versos, fins aleshores inèdit, que es reproduïx tot seguit d'acord amb l'edició crítica de Codina i Valls (Verdaguer, *Barcelona* 203-212). Com a preàmbul, Verdaguer precedí el poema dels tres primers versos d'una de les versions de la cançó tradicional, el segon dels quals difereix de l'emprat per Maragall amb la mateixa finalitat i coincideix amb el reproduït a l'edició del *Romancer popular català, novament ordenat d'en Ali-Ben-Noab-Tun* (Impremta "La Catalana" de Jaume Puigventós, 1900), que s'estrena amb aquest poema.²⁹

*La Mare de Déu un roser plantava
d'aquell sant roser ne florí una branca,
nasqué sant Ramon fill de Vilafranca.*

Mar endins, allà dellà,
se veu com una gavina,

²⁸ Pel que fa al pas del manuscrit «*Barcelona*», obra projectada per Verdaguer que no veié finalment la llum, a la impresa *Barcelonines*, s'han consultat els textos, que, com a autor o com a editor, ha publicat Francesc Codina i Valls, «*Barcelona...*», síntesi de la tesi doctoral *Gènesi i vicissituds de Barcelona de Jacint Verdaguer* de 1994, i l'edició *Jacint Verdaguer. Barcelona. Textos per a un llibre*, en què s'inicia l'edició de Sant Ramon de Penyafort (201+) i la de les variants (409+). Per col·lateralitat, vg. també l'article «"Barcelona", una poesia inèdita» de 1993.

²⁹ La biblioteca de Verdaguer tenia un exemplar de l'obra, que fou enregistrada posteriorment amb el número de registre 9075 i entrada per Ali-Ben, compilador que no és altre que Antoni Bulbena i Tusell com sembla certificar el text de l'exemplar de l'edició conservada com a Ms. 3291 a la Biblioteca de Catalunya.

té el cos blanc com un colom
i ales negres de falcia.
Si de lluny sembla un aucell,
de prop barca coral·lina,
que torna de coralar
en la costa d'Algeria.
No és gavina ni colom,
ni barqueta coral·lina,
sinó un blanc fraret
que volant arriba,
volant per la mar
de la pàtria mia.

Si voleu saber qui és,
no és pas un aucell que vola;
en saviesa i virtut
és com penya forta.
Ramon li diuen per nom,
bé el coneix prou Barcelona,
com a confessor de reis
i del Sant Pare de Roma.

Ahir confessava un rei
de Mallorca en l'Almudaina,
qui, estant fet a governar,
l'obeir li era muntanya.
Sant Ramon li diu: – Adéu!–
i se'n va dret a la platja.
Allí troba al vell patró
qui a Mallorca lo portava:
Mariner, bon mariner,
tornau-me a ma dolça pàtria
– Com vos hi tornaré jo,
si tinc rompuda la barca?

– Afegiu-la, si voleu,
mes tornau-m'hi ara abans ara.

– Voleu que us ho diga clar?

Lo rei En Jaume ho jurava:
tornarà a Mallorca a peu
lo mariner qui us ne traga.–

Ell du un llec per companyó,
ja li diu a cau d'orella:
– Ara és lo temps dels durans
i Sóller és presseguera:
a Barcelona anirem
amb los durans que hi endreça.–

Lo sant rosari esgranant,
ja enfilen la carretera:
no cull mal en lo camí
qui avemaries hi sembra.
Aixís que arriben al port
una nau va a pendre vela:
– Mariner, bon mariner,
tornau-nos a nostra terra.
–No ho faré jo, fra Ramon,
lo senyor rei nos ho veda,
qui de la nau que us durà
penjarà el patró a l'antena.

– Vine, vine, lleguet meu,
vine, vine, a la maresma;
que de Mallorca partim
no ho vol un rei de la terra,
mes ho vol lo Rei del cel
i sempre surt amb la seva.–

Allí a la punta del port
baixa a la mar una roca,
ne fa escaleta lo sant
per baixar arran de l'ona,
i en l'espatlla de la mar
son mantell posa.
Aixecant los ulls al cel,
al seu damunt s'agenolla:
– Vine-hi –diu al seu company,
i el pobre lleguet no gosa;
té por d'anar-se'n a fons
com una mola.
– Si no et goses embarcar,
a Sant Domingo retorna:
digues al pare prior
que, per sortir de Mallorca,
la Providència em va dant
bon vent i la barca nova.–

Amb la mà el bordó sosté,
que serà l'antena,
d'on lliga al cim lo mantó
que farà de barca i vela.

Fa la senyal de la creu
i el rosari recomença,
que dintre la mar
com dintre la terra
no pendrà mal pel camí
qui avemaries hi sembra.

Al veure'l marinejar
en una nau tan girella,

los mariners sollerics
se moren d'enveja.
Ell, vola que volaràs
i navega que navega,
entra mar endins
com una oreneta
que per Sant Josep
se'n torna a sa terra.

Los peixos trauen lo cap
per veure la meravella
d'un dominic navegant
en un llaüt d'estamenya.
Saltirona lo dofi,
i a cabussons la balena
al cel tira un brollador,
descàrregues, la tremelga,
i oques, cisnes i collverds
al seu entorn volestegen,
i a cantar los goigs del Sant
sols hi falta la sirena.

D'ençà que Montjuïc fa sentinella,
com un gegant armat,
de Barcelona al costat,
bé n'ha vista passar de navixella,
de nau i de tarida,
de llances que rossolen,
de góndoles que volen
amb ales de cercella presumida.

Vegé els navilis de Roger de Llúria,
los de Roger de Flor,

los de Jaume primer, que amb gran cantúria
partien vers Mallorca,
los de son fill, quan de Sicília bella,
mellor que els argonautes portava el velló d'or.

Vegé la caravel·la
amb què la mà divina de Colon
traqué del mar un món.
Mes no vegé una barca tan airosa
ni de tan blanca estela
ni tan meravellosa³⁰
com la de sant Ramon.

L'Àngel de Catalunya la guiava
i amb un bec de ses ales l'abrigava;
joiós lo de Mallorca l'empenyia,
per orde de Maria,
de qui el rosari adamantí esgranava.

A la darrera dena arriba al port,
vers on son baluard s'alçava un dia,
de tal felïç navegació en record.

Quan arriben los barquers,
de la costa catalana
en la riba els peus posant,
hi trauen la barca.
Sant Ramon de Penyafort
hi estira la capa,
no trobant-hi moll un fil
com si mai hagués vist aigua,

---

30 Codina, a Verdaguier (*Barcelona* 210), assenyala que aquest vers no s'incloué de bon començament en l'edició del poema. Tampoc en la lletra dels goigs. Es troba en el text del ms. 950, f. 36v.

de l'espatlla de la mar
la posa en la seva espatlla.

I amb sa mà dreta el gaietó prenent,
de salabror marina
com arbre mestre encara tot rellent,
humil i amb els ulls baixos s'encamina
cap al convent de santa Caterina.

A la Biblioteca de Catalunya i procedent del fons Lluís Carles Viada i Lluch (1863-1938), que hi arribà el 1926 –s'ha de recordar que Verdaguer havia donat els escrits manuscrits projectats per al seu llibre gran volum *Barcelona*, projecte en què havia treballat els darrers temps de vida, a Viada amb el prec que s'ocupés de la seva edició–, es pot consultar amb el topogràfic Ms. 950 el manuscrit «Barcelona»,³¹ una carpeta en forma de llibreta, en les pàgines 32 a 43 numerades a mà i escrites només al verso de les quals es troba el text en net –que inclou, tanmateix, esmenes– i els esborranys de «Sant Ramon de Penyafort». L'única data que hi apareix, la de 3 de maig del 1900, posa punt final al full 41v. El full 32v mostra la inserció dels tres primers versos de la cançó tradicional (figura 9). El full 42v evidencia com l'autor preparava els textos: un esborrany precedit en aquest cas dels versos tradicionals i la remissió a la butlla de canonització (figura 10).³² Un altre document manuscrit de la mateixa institució, procedent ara de la compra feta al llibreter Salvador Babra, el Ms. 370 Vària, III, 25,³³ més concretament 370/6, que comprèn el quadern «Barcelona», presenta l'esborrany dels sumaris –fol. 51r i 52r– previstos pel poeta per a la seva obra.

És sabut i reconegut l'interès de Verdaguer per la poesia popular, com la convertí en un referent de la seva pròpia obra i com la utilitzà també en la seva poètica. Casacuberta (32-33) en destaca la influència en un ampli espectre del qual es podrien assenyalar uns punts: podia adaptar-ne el to, manllevar assumptes o fragments de versos, utilitzar fórmules genuïnes d'aquella poesia o reproduir tonades populars, lemes o tornades. Al seu rerefons hi havia una llarga dedicació. No solament s'interessà pels materials recollits per Aguiló al llarg de la seva vida, sinó que durant anys, centrats de manera especial en l'època de Tona, és a dir, anteriors al 1882, es dedicaria a la poesia popular, millor dit, a les poesies tradicionals, a recollir-ne i a transcriure-les, com testimonieja entre d'altres el mateix *Inventari* Aguiló. Massot (90) documenta un escrit verdaguerià sobre els materials d'Aguiló en què es diu: «Més enllanet hi havia afillerats, com los soldats d'un exèrcit en orde de batalla, los goigs de tots nostres sants, comensant per un de sant Ramon de Penyafort del 1601, que són los més antichs que·s coneixen després dels de santa Eulària [...]». També Massot (99) reproduïx, entre les notícies particularitzades de les transcripcions i amb el núm. 14, la cançó «Sant Ramon de Penyafort», en el text tot seguit reproduït:

31 Aquest manuscrit permet constatar com Verdaguer corregia i refeia els seus escrits com probablement devia fer amb les seves edicions. <https://mdc.csuc.cat/digital/collection/manuscritBC/id/35329/rec/1>, f. 32v a 43v. Consulta: 26 juny 2022.

32 Cf. § 31 del cap. CCLVIII de la butlla ja esmentada.

33 Aquest manuscrit ha estat descrit tant al catàleg de manuscrits de la Biblioteca de Catalunya com a l'opuscle de Pere Tió (21-22), com per Codina i Valls a «*Barcelona*, un dels darrers llibres...».

14. Sant Ramon de Penyafort. – «La mare de Deu | un rose [sic] plantava». A–18–XIV, doc. 17 (*Inventari*, 201). Full de 152x207mm., a dues columnes, que també conté les cançons que comencen «Una cansoneteta noba | cantarem si adeuplau» (núm. 106) i «Estava la vergeta | retirada en tal manera» (núm. 1). Lletra de Verdaguer, sense cap afegit d'Aguló. Milà, *Romancerillo*, núm. 26, amb deu versions, la primera de les quals s'assembla bastant a la de Verdaguer.

També l'obra de Milà es beneficiaria de transcripcions aportades per Verdaguer (Casacuberta 50+). Així, al *Romancerillo catalán* (27-29), i amb el núm. 26,³⁴ tracta de la cançó i de les seves variants, deu, entre elles la confusió del sant amb l'homònim Ramon Nonat, ja comentada en aquestes notes.

El fet que Verdaguer hagués introduït el seu poema amb els tres primers versos de la cançó tradicional com havia fet anys abans Maragall en el seu fa que es plantegin els vincles entre els dos escriptors. Un tribut a Maragall, un record, alguna cosa més?

La relació de Verdaguer amb Maragall havia començat, sembla ser, el 1895 a través de Josep Soler.³⁵ Verdaguer podia haver rebut el text de la cançó o haver-la llegida a *Visions & cants* (1900), en el volum que Maragall li dedicà i que es conserva a la col·lecció verdagueriana de la Biblioteca de Catalunya (Verd. 3-II-29). Demostren l'interès de cadascun d'ells per l'altre³⁶ els volums conservats en les seves respectives biblioteques personals.

El poema de Verdaguer mostra una gran vehemència narrativa; el seu discurs és directe. Hi aporta recursos lingüístics de tot tipus –a més d'un lèxic fluït, figures retòriques, jocs de paraules, frases fetes; evocacions recurrents, que mostren la continuïtat de certs motius al llarg de la seva obra –entre d'altres, alguns fets històrics. Intercala estructures diverses –descripció, acció i diàleg– i dota l'escrit de natura, de ritme i d'una certa musicalitat: hi recorda, per exemple, el cant dels goigs. El relat es rep amb immediatesa, amb una simplicitat que no és tal. Com de costum té a mà bibliografia amb què documentar-se: una botànica, una obra sobre els cultius agrícoles, una biografia del sant,³⁷ un recull de cançons populars (vg. la p. 174), o tal vegada el mateix text de la butlla de canonització.

34 Val a dir que la composició ja figurava a *Observaciones* (134-135) amb el núm. 33, entre les cançons religioses.

35 Vg. la carta de Josep Soler a Verdaguer del 21 de gener d'aquell any (*Epistolari*, IX, carta 1079, p. 45-46), amb la qual li envia, amb dedicatòria de Maragall, *Poesies* (1895), volum actualment conservat a la Biblioteca de Catalunya, amb el topogràfic Verd. 1-IV-22, i la carta de Verdaguer a Maragall de 3 d'abril, també de 1895, enviada des de Nostra Senyora de la Gleva i conservada a l'Arxiu Joan Maragall –<https://mdc.csuc.cat/digital/collection/epistolari/id/7340/rec/1>– en què agraeix la tramesa de l'obra (Verdaguer, M.A., p. 7, 14-15, i 36).

36 No deixen de ser aclaridores les paraules de Maragall, del primer de novembre de 1902, en l'adéu a Verdaguer: «l'esplendor de la parla catalana | damunt la tomba va restar immortal», que corroboren aquella referència al llenguatge i a la poesia popular com a meitat de la hisenda del poeta folguerolenc.

37 A la seva biblioteca hi havia un exemplar, dedicat per l'autor, de l'obra de Bonaventura Ribas *Estudios históricos y bibliográficos sobre San Ramón de Penyafort: memorias leídas en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. Imprenta Barcelonesa, 1890, que fou registrat a la biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans amb el núm. 7727 i es conserva amb el topogràfic Verd. 3-V-19 a la Biblioteca de Catalunya.

Malgrat la lleugeresa aparent de la narració, cada paraula del seu lèxic, ric i precís, ha estat triada amb un propòsit determinat; res no és accidental. Ni la versificació, que combina el romanç heptasil·lab de rima assonant amb una polimetria i un anisosil·labisme com diu Codina (Verdaguer, *Barcelona* 202) que l'acosten al futur, ni la complicitat amb el lector, que fa coneixedor del relat i de la cultura popular.

El poema verdaguerià fou editat anys més tard en el format dels goigs, qui sap si per dotar el seu enginy literari d'una determinada activitat pastoral. El full solt en què basem aquesta descripció és orlat i a color, s'il·lustra amb un dibuix acompanyat de florons de Josep Ribot, extret, s'hi diu, de la pintura existent a l'església de Santa Caterina (religioses dominiques) de Palma de Mallorca. Duu per títol «Sant Ramon de Penyafort, poema de Mossèn Jacint Verdaguer». En el subtítol, se li atorga un caràcter religiós que s'accentua tot destacant que es va inspirar en «el miracle de la transfretació [...] segons piadosa i venerable tradició, consignada en antics documents, acceptada per respectables autors, admesa en la Butlla de Canonització (1601) i recollida en la Oració litúrgica». Sota, a ratlla tirada, s'hi reproduïen els tres primers versos de la cançó tradicional tal com apareixen en el manuscrit verdaguerià potser per tal d'evocar en el lector, com ja havia fet Maragall, la lletra d'un cant familiar i conegut com a lema, o com a glossa o introducció de l'hipertext que el segueix. En aquesta edició, impresa per A.G. Jutglar amb dipòsit legal de 1959 i amb les degudes llicències, al dors, en acabar el poema, s'inclou la nota que remet al llibre *Barcelonines*; en el comentari textual que la segueix es diu que és una glossa de la cançó tradicional; que la referència al miracle de la transfretació, que explica, apareix ja al document de l'inquisidor Fra Jaume de Sant Joan, i que a Port de Sóller es commemora cada any. N'ha circulat, sembla, alguna altra edició menys acurada, entrada per la paraula «Goigs. Sant Ramon de Penyafort» i omissió de l'autoria.

Tanmateix, com assenyalava Ignasi Moreta (569), una de les qüestions conflictives a l'hora de tractar dels goigs verdaguerians és saber quins dels seus poemes editats com a goigs, en vida o a títol pòstum, s'ajusten a aquest gènere. En conseqüència, no incorpora aquest «Sant Ramon de Penyafort» als goigs verdaguerians; sí que ho fa, en canvi, Carreras i Péra a *Els goigs de Mossèn Cinto* (lám. 95, annex CXIII).

Ni el manuscrit del poema a «Barcelona» fa pensar que aquesta fos la voluntat de l'autor –bon coneixedor de la mètrica i del to dels goigs–, ni tampoc el poema. Si el substantiu «mar» no se sol matisar ni dimensionar amb epítets o qualificatius en els goigs –el nom tot sol abasta la idea de mutabilitat, de risc, d'abisme, de tempestes, d'embats, de naufragi, de tot–, per al poeta romàntic, diferentment, el mar és l'eix d'una història de viatge, adquireix un plus de fascinació, de món submergit, d'evocació de la línia de l'horitzó i de la història... ve a ser el mirall del cel que emplena d'imaginari marítim: els animals aquàtics treuen el cap per veure la meravella, el dofí saltirona, i, tots, balena, tremolosa, oques, cignes i collverds, tots hi fan el seu paper. Potser en aquest cas es podria establir un paral·lelisme entre el «Sant Ramon» verdaguerià i els «Goigs de la Verge de Núria» de Maragall, que es publicà com a poema a *Poesies* (1895) i, més endavant, mort ja el poeta, s'edità com a goig.³⁸

38

La revista *Haidé* ha tractat el tema en articles de Joana Escobedo i Pere Ballart.

Verdaguer no explicita en el poema la vessant personal que introdueix Maragall en el seu. Amb tot, aquell rerefons nostàlgic i familiar –el record dels cants de la mare com l’afecció d’aquesta per les tonades populars– havia aflorat ja amb anterioritat. Recordem la carta adreçada a Aguiló i datada a Can Tona el 8 de febrer de 1871,³⁹ en què li comunicava la mort de la mare, Josefa Santaló i Planas, esdevinguda unes setmanes abans.

Pero quant penso, com V., «ja no tinch mare», que no sentire may mes la veu aymada que m’adormia al bressol –que si be no cantava ja gaire, pero tot m umplia encara, y m semblava talment sentir un resso dels cantichs del angel de l ignocencia que, molts anys ha, no m deu abrigar ja sota sas alas–, quant penso que no m contarà ja mes rondallas de reys y comptes, ni m parlara de cansons y divins– que era l genre de poesia popular que mes estimava [...] necessito de consolació. (100)

Val a dir que Verdaguer havia datat el seu poema «A la mort de la meva mare», publicat a *Ayres del Montseny* (24-25)⁴⁰ –primer com a fulletó a la revista *Joventut* i després en format de llibre dins la Biblioteca Joventut en el seu tret de sortida com a editorial– el 31 de gener del 1901. El volum (lòm. 5r) incloïa una il·lustració de Francesc Sardà relativa al text. L’any següent Tomás Bretón musicà, per a cor, el poema.⁴¹

El viatge continua... Les hipòtesis també.⁴²

Bibliografia

Aviñoa, Xosé. «El cant coral dels segles XIX i XX». *Catalan Historical Review*, 2 (2009), p. 203-212, <https://raco.cat/index.php/CatalanHistoricalReview/article/view/56209>. Consulta: 11 oct 2023.

Balaguer, Víctor. *Las calles de Barcelona*. Establecimiento Tipográfico Editorial de Salvador Manero, tomo 1, 1865.

Bullarum, diplomatum et privilegiorum sanctorum romanorum pontificum, Taurinensis editio. Vol. X. Sebastianus Franco et filii editores, 1865, <http://www.archive.org/details/bullarumdiplomat10cath>. Consulta: 12 març 2022.

Cardona i Roig, Osvald. *La tradició literària i els goigs de Sant Ramon de Penyafort*. Museu de Vilafranca, 1999.

39 *Epistolari*, I, carta 33, 96-101.

40 <https://mdc.csuc.cat/digital/collection/l1bimips19/id/45330/rec/4>. Consulta: 3 set 2022.

41 Biblioteca de Catalunya, M. 4953/2, entre les musicacions de l’obra de Verdaguer.

42 Dec algunes de les informacions vessades en aquest article al saber i a la generositat de la Dra. Nora Vela, en el camp de la literatura gogística, i de la Sra. Esther Vilar, directora de l’Arxiu Joan Maragall, en la recerca dels seus fons. Agraïxo també la lectura acurada, sobretot pel que fa a l’àmbit musical, de la Sra. Rosa Montalt, cap de la Secció de Música de la Biblioteca de Catalunya.

Carreras i Péra, Joan. *Els goigs de Mossèn Cinto*. Claret, 2003.

Casacuberta, Josep Maria de. «Jacint Verdaguer, col·lector de cançons populars» a *Estudis sobre Verdaguer*. Eumo Editorial, Editorial Barcino, Institut d'Estudis Catalans, 1986, p. 29-71.

Codina i Valls, Francesc. «"Barcelona", una poesia inèdita presentada als Jocs Florals de 1866». *Anuari Verdaguer*, núm. 8, 1993-1994, p. 57-80.

— «*Barcelona*, un dels darrers llibres projectats per Verdaguer». *Anuari Verdaguer*, núm. 9, 1995-1996, p. 305-327.

Cortès i Mir, Francesc. «El nacionalisme en el context català entre 1875 i 1936», *Recerca musicològica*, XIV-XV, (2004-2005), p. 27-45, <https://www.raco.cat/index.php/RecercaMusicologica/article/download/39180/39052>. Consulta: 1 set 2022.

Dilla Martí, Ramon. *Sant Ramon de Penyafort. Imatge, devoció, santedat*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona, 2017, <https://www.tdx.cat/handle/10803/418807#page=4>. Consulta: 11 març 2022.

Escobedo, Joana. *Plecs poètics catalans del segle XVII de la Biblioteca de Catalunya*. Biblioteca de Catalunya, 1988.

Ettinghausen, Henry. «De la notícia a la premsa (San Raimundo de Penyafort, Barcelona, 1601)». Christoph Strosetzki (coord.). *Actas del V Congreso de la Asociación Internacional Siglo de Oro (AISO), (1999)*, Iberoamericana / Vervuert, 2001, p. 490-502, https://cvc.cervantes.es/literatura/aiso/pdf/05/aiso_5_049.pdf. Consulta: 25 nov. 2021.

García Bernal, José Jaime. «Triunfos del suceso. Cultura festiva en las postrimerías del Siglo de Oro. e-Spania, núm. 29, 2018, <https://journals.openedition.org/e-spania/27575>. Consulta: 30 maig 2022.

Ginard Bauçà, R. *Cançoner popular de Mallorca, amb un estudi preliminar per Francesc de B. Moll*. Moll, 1975. Vol. IV.

Gomis i Corell, Joan-Carles. «Històries escrites, històries cantades i històries pintades. Els goigs en el Barroc valencià», *Scripta*, 11 (2018), p. 131-158, <https://ojs.uv.es/index.php/scripta/article/view/12589>. Consulta: 31 maig 2022.

Grau Torras, Sergi. «Ramon de Penyafort i el procediment inquisitorial contra els heretges». *Revista de dret històric català*, 13 (2014), p. 143-176, <https://raco.cat/index.php/RevistaDretHistoric/article/view/86971>. Consulta: 31 maig 2022.

Guardiet i Bergé, Montserrat. *El Teatre Líric de l'Eixample (1881-1900)*. Pòrtic, 2006.

Maideu i Puig, Joaquim (ed.). *Llibre de cançons. Crestomatia de cançons tradicionals catalanes*. Edició amb les melodies i els textos íntegres, revisats i comentats. Eumo Editorial, 1992.

Maragall, Joan. *Poesia i teatre [PT]*, ed. crítica d'Ignasi Moreta i Lluís Quintana. Obres completes, vol. I. Ed. 62, 2020.

— *Visions & cants*. Tip. "L'Avenç", 1900.

— *Visions & cants*. A cura d'Imma Farré, Proa, 2003.

Marfany, Joan-Lluís. «"Al damunt dels nostres cants...": nacionalisme, modernisme i cant coral a la Barcelona del final de segle». *Recerques: història, economia, cultura*, núm. 19 (1987), p. 85-113, <https://raco.cat/index.php/Recerques/article/view/137642>. Consulta: 11 oct 2023.

Massot i Muntaner, Josep. «Jacint Verdaguer i la poesia popular», a *Escriptors i erudits contemporanis: tercera sèrie*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003, p. 69-122.

Milà i Fontanals, Manuel. *Observaciones sobre la poesía popular con muestras de romances catalanes inéditos*. Imprenta de Narciso Ramírez, 1853, https://books.google.es/books/about/Observaciones_sobre_la_poesia_popular.html?id=UvQtAAAAYAAJ&redir_esc=y. Consulta: 25 nov 2021.

— *Romancerillo catalán*. 2ª edició. Librería de D. Álvaro Verdaguer, 1882, https://books.google.es/books?id=AdIFAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=es&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. Consulta: 25 nov 2021.

Moreta, Ignasi, «Els goigs de Verdaguer: edicions i estudis», *Anuari Verdaguer*. Eumo Editorial, Universitat de Vic, 2002, p. 569-576, <https://raco.cat/index.php/AnuariVerdaguer/article/view/67983>. Consulta: 17 ago 2022.

Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials. A cura de Josep Massot i Muntaner. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013-2014. Vols. IV (1 i 2), VI-IX, XX i XXI.

Pla, Josep. *Rusiñol y su tiempo*. Barna, 1942. Trad. cat. *,Rusiñol i el seu temps*. Destino, 1981.

40 Cançons populars catalanes. Cançons populars catalanes. Primera sèrie. Segona edició. L'Avenç, 1909, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:40_can%C3%A7ons_populars_catalanes_\(1909\).djvu](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:40_can%C3%A7ons_populars_catalanes_(1909).djvu). Consulta: 17 ago 2022.

Rebullosa, Jaume. *Relación de las grandes fiestas que en esta ciudad de Barcelona se han echo [sic], a la canonización de su hijo San Ramon de Peñafort, de la Orden de Predicadores: con un sumario de su vida, muerte y canonización; y siete sermones que los Obispos han predicado en ellas...* Jaume Cendrath, 1601, <http://www.bibgirona.cat/pandora/details.vm?lang=ca&view=Ripoll&q=id:0000000383>. Consulta: 21 nov 2021.

Sant Ramon. Cançó popular. Cançons catalanes harmonisades per Enric Morera. L'Avenç, 1897.

Tió, Pere. *Catalogació de manuscrits verdaguerians*. Biblioteca de Catalunya, 2004.

Torres Sans, Xavier. «La ciutat dels sants: Barcelona i la historiografia de la Contrareforma». *Barcelona quaderns d'història*, núm. 20, 2014, p. 77-104, <https://raco.cat/index.php/BCNQuadernsHistoria/article/view/277939/394391>. Consulta 3 maig 2022.

Vallès i Cuevas (ed.). *El Llibre Verd de Vilafranca*. Noguera, 1992. 2 vol.

Verdaguer, Jacint. *Barcelona. Textos per a un llibre*. A cura de Francesc Codina i Valls. Eumo: Societat Verdaguer, 2006.

— «Barcelonines». [Manuscrit]. Biblioteca de Catalunya, Ms. 950, <https://mdc.csuc.cat/digital/collection/manuscritBC/id/35328>. Consulta: 10 ago 2022.

— *Barcelonines*. Il·lustració Catalana, 1925. Vol. XXVIII de les *Obres completes*, 1913-1935.

— *Epistolari de Jacint Verdaguer*. Barcino, 1959-1993, 11 vol.

Verdaguer, M. Àngels. *Verdaguer vist per Maragall*. Fundació Joan Maragall, Editorial Claret, 2002.

Villanueva, J.L. y Villanueva, J. *Viage literario a las iglesias de España. Le publica con algunas observaciones don Joaquín Lorenzo Villanueva, Capellán de honor y predicador de S. M.* Imprenta de Fortanet, impresor de la Real Academia de la Historia. Tomo XVIII: «Viage á Barcelona», 1902, https://silio.ua.es/libros/BFilosofia/viage_literario_iglesias_XVIII/index.htm. Consulta: 12 març 2022.

Rebut el 12 de juliol de 2023

Acceptat el 25 d'octubre de 2023

TEATRO LÍRICO

HOY VIERNES 30 DE AGOSTO DE 1895
A las 9 en punto de la noche

Concierto de la notabilísima
CAPILLA NACIONAL RUSA
bajo la dirección del eminente y célebre maestro
DMITRI SLAVIANSKY D'AGRENEFF

PROGRAMA

PRIMERA PARTE

- 1.ª Antigua leyenda del siglo del Príncipe Wladimir el Santo y de principales héroes de su época.
- 2.ª En el jardín de mis padres.—Canto de una joven soltera.
- 3.ª Bella niña de mejillas sonrosadas.—Canción campestre.
- 4.ª Pot-Pourri de cantos populares slaves.
- 5.ª Tu imagen encantadora me quita el sueño...—Serenata compuesta por la Sra. Olga Slawiansky D'Agrenoff. Solo con acompañamiento de coro, cantada por el Mtro. Dmitri Slawiansky D'Agrenoff.
- 6.ª Las flores estaban abiertas.—Canción dialogada del Gobierno de Twer.
- 7.ª bis. ¡Oh té, mi Danubio!—Canto alegre y campestre.
- 7.ª Lo Mestre.—Canto popular catalán recogido y armonizado por el Mtro. Francisco Alá, cantado por la Sra. Iwan Slawiansky D'Agrenoff.

Descanso 15 minutos.

ENTREACTO MUSICAL

BANDA INFANTIL COSACA compuesta de 24 niños vestidos con el uniforme de LA GUARDIA IMPERIAL RUSA.

- 1.ª Marcha del General Scobeieff.
- 2.ª Pot-pourri de melodías de la Pequeña Rusia.
- 3.ª Gavotta Stefania.
- 4.ª El camino de hierro.—Galop.

Descanso 15 minutos.

SEGUNDA PARTE

- 1.ª Buscad el anillo oculto.—Canto de la buena ventura.
- 2.ª El canto del río Volga del tiempo de los piratas (siglo XII).
- 3.ª Delante de nuestra puerta.—Canto jocoso (fronda de villanía).
- 4.ª San Ramón de Penyalfort.—Canto popular armonizado por el Mtro. Enrique Mercés, cantada por la Sra. Margarita Slawiansky D'Agrenoff.
- 5.ª Recuerdos de América.—Compuesto por la Sra. Olga Slawiansky D'Agrenoff (tempo de vals).
- 6.ª Juan ama a su Fatima.—Canción popular con variaciones, y solo por el Mtro. Dmitri Slawiansky D'Agrenoff.
- 7.ª Canto guerrero del tiempo de Gatarina la Grande.

Todas las piezas de música ejecutadas en estos conciertos han sido transcritas y arregladas por la Sra. Olga Slawiansky D'Agrenoff, Socia de número de la Academia Imperial de la Sociedad de Geografía y Arqueología de San Petersburgo.

AVISO AL PÚBLICO.—Las personas que deseen conocer el argumento de estas canciones, pueden obtener los libretos á la entrada, al precio de 15 cént. de peseta.

—Fin—

Fig. 1. Programa. <https://mdc.csuc.cat/digital/collection/ProgOC/id/572>.

Font: Centre de Documentació de l'Orfeó Català

Fig. 2. <https://cdm21058.contentdm.oclc.org/digital/collection/MilletOC/id/14160>, p. 3
Font: Centre de Documentació de l'Orfeó Català

And. regis. Nonum mod. expressivo

Tiple Solista

Tiple *Nonum decado*

Contraltos *Nonum decado*

Tenors *Nonum decado*

Barítons *Nonum decado*

Baixos *Nonum decado*

And. regis. con. nonum mod. regis.

And. regis.

And. regis.

Fig. 3. <https://cdm21058.contentdm.oclc.org/digital/collection/MilletOC/id/14160>, p. 7
Font: Centre de Documentació de l'Orfeó Català

SANT RAMON

Molt a peu a peu

pp La - ma - re de Déu son

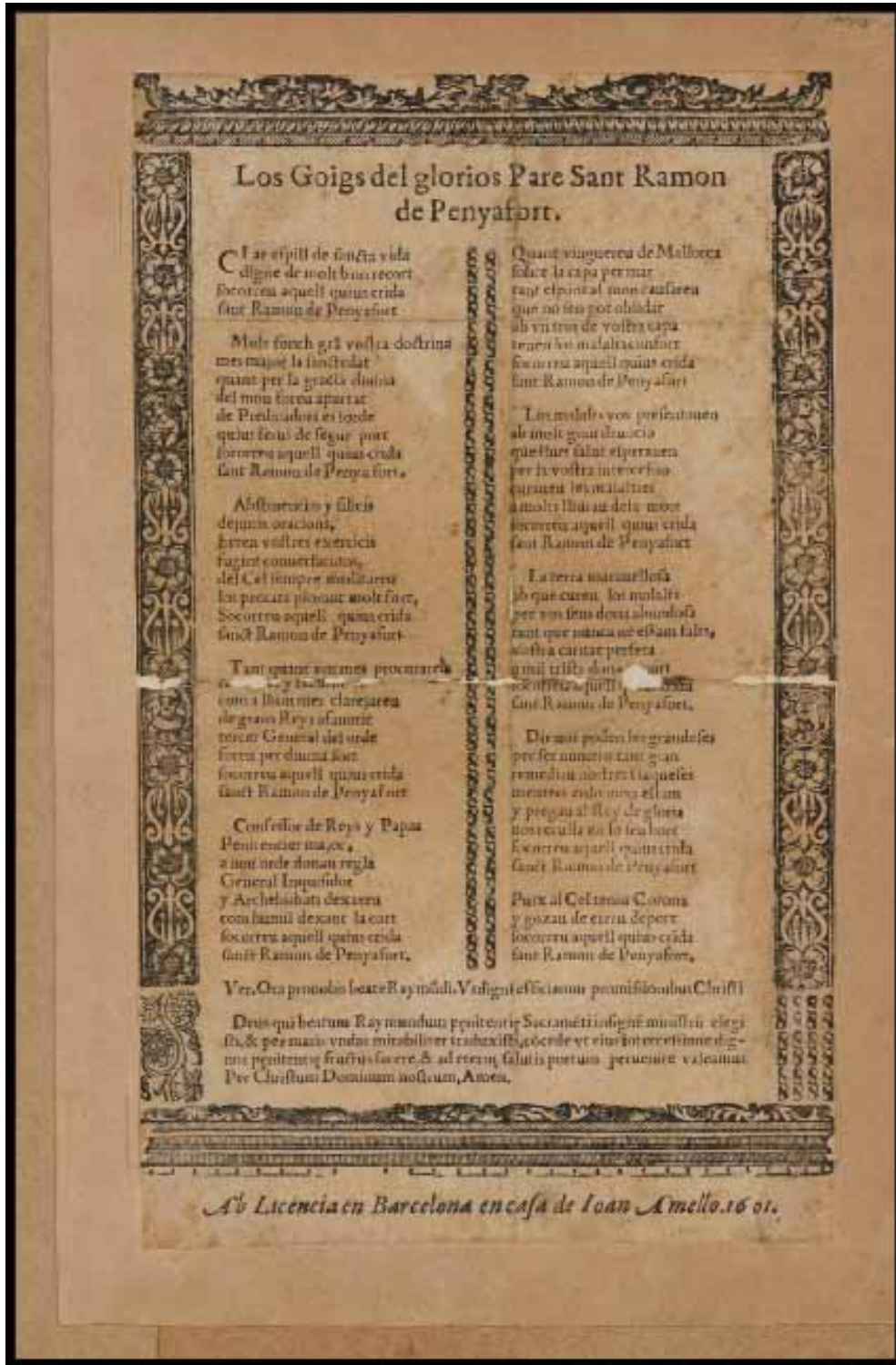
fil - l' n'en - vol - ca - va, i es - tant - lo en - vol - cant n'es

ca - da u - na plan - ta.

La Mare de Déu — son fill n'envolcava,
 i estant-lo envolcant — n'es cada una plantar
 nasqué Sant Ramon, — fill de Vilafranca,
 confessor de reis, — de reis i de papes.
 Confessava un rei — que en pecat n'estava.
 El pecat es gros, — Sant Ramon plorava,
 « No ploreu, Ramon, — que'l pecat s'acaba. »
 Ramon se'n va a mar — a llegir una barca.

Fig. 5. 40 cançons catalanes. Primera sèrie. Segona edició. L'Avenç, 1909, p. 92.

Los Goigs del glorios Pare Sant Ramon de Penyafort.

Clar estíll de santa vida
digne de molt bon recort
focorreu aquell quans crida
sant Ramon de Penyafort.

Molt forch grà vostra doctrina
mes major la santedat
quans per la gracia divina
del meu forca apartat
de Penyafort es lo que
quisu fesu de seguir post
fororreu aquell quans crida
sant Ramon de Penyafort.

Abstraccio y filles
de juny oracions,
brava vostres exercicis
fugiet conuertacio,
del Cel sempre meditareu
les peccata plorant molt forer,
Socorreu aquell quans crida
sant Ramon de Penyafort.

Tant quans vianes procurareu
com a lluntes clarejara
de gran Rey a fante
tercer General del orde
forca per diuina font
focorreu aquell quans crida
sant Ramon de Penyafort.

Confessor de Rey y Papa
Penitencier major,
a miu orde donau regla
General Inquisidor
y Archidiacon de xera
com humil dexant la cort
focorreu aquell quans crida
sant Ramon de Penyafort.

Ver. Ora pro nobis beate Raymundi. Vidignt effectum promissionibus Christi

Deus qui beatum Raymundum penitentis Sacramenti obigne multum elegi-
sti & per magis vras mirabiliter tractasti, concede ut eius intercessionem
penitentis fructus laetere & ad eternam salutem pervenire valeamus.
Per Christum Dominum nostrum, Amen.

Quant vinguere de Mallorca
fideu la capa per mar
tant estorral mon casiera
que no tea pot oblidar
ab vntus de vostra capa
terreu vos malita confort
focorreu aquell quans crida
sant Ramon de Penyafort.

Los moltes vos perfitomen
ab molt gran devocio
que fues talis esperaven
per la vostra intercessio
quanta benedictio
a molts llurs de deus moer
focorreu aquell quans crida
sant Ramon de Penyafort.

La terra natum fesu
lo que curru los moltes
per vos fesu devotio
tant que natum ne estam fesu,
vostre caritat perfecta
quasi tibus domus
focorreu aquell quans crida
sant Ramon de Penyafort.

Dirant poder les grandies
per fer nomen tant gran
remedio doctra la queles
mentes vnde meo estam
y pregau al Rey de gloria
post crida en lo sea boer
focorreu aquell quans crida
sant Ramon de Penyafort.

Pare al Cel tena Corona
y pozau de cruz de port
focorreu aquell quans crida
sant Ramon de Penyafort.

Ab Licencia en Barcelona en casa de Joan Amello. 1601.

Fig. 7

Goigs y alabances del glorios Sant Ramon de Peñafort Cathala, del Orde de Predicadors. Composit per vn Religios Cathala, de dit Orde.

O Digne de etern recort
de Cathala honra y gloria
tenis nos sempre en memoria
Sant Ramon de Peñafort.
¶ Ab sobe gran Barcelona
la richa tota en oracions
mol digna desta corona
pauca l'hi ha en ella tota
fara tota cura y socorra
fer no caler de gran for
santa nos sempre en memoria, &c.
¶ A Jhesu Christ imitari
quaxet en el deseu en la cura
la nit del Dia d'obediencia
de son Domingo prena
falta que es en memoria
de vn dia d'obediencia
tenis nos sempre en memoria, &c.
¶ Fara la vida sencilla y sana
vultus h'ha de fer gran
y la de d'ira no caler
per lo que en el christiana
nos peruen ab molta gloria
per conseller guia y con
tra la nos sempre en memoria, &c.
¶ Com a ciuicada del cel
l'angel de guardas traxera
y cada nit ab fante nos
a nos nos incitara
ab que aldequos victoris
del diuini cruci y fer
tenis nos sempre en memoria, &c.
¶ Vostres miracles son tanta
ue nos per alga comper
en bu gran creuils gran
j'esser feru vaxell la mar
denaer la hanta traxitons
del Rey y con la con
trais nos sempre en memoria, &c.
¶ Ab la fealdia capa veltre
quaxet fante hanta mol figura
gran miracul Deu anolla
paix iusticia eudeli cura
lent nos propitiosa
a molts iusticia de la mar
tenis nos sempre en memoria, &c.
¶ La terra maravillosa
que nos dequell ille figne
sent de fante miracula

Vers. Ora pro nobis beate Raymunde
in. Vi digni efficiamur promissionibus Christi.

ORATIO.

*Deus qui beatum Raymundum penitentia intra
muri iniquorum misericorditer elegeris. Et per maris undas
mirabiliter traduxeris, concede ut eius intercessione
diuina penitentia fructus facere, Et ad eterna saluti
peruenire valeamus. Per Christum Dominum
nostrum. Amen.*

hant vos foveu en terra
vltre te postuocacia
y de sup' malis es confort,
tenis nos sempre en memoria, &c.
¶ Ve n'ha de imparenc
ab aquell solen moltes
quel vultre sepulchre fante
ab lo cap solen eode
pax fante consolatoris
corde y en los mala caner,
tenis nos sempre en memoria, &c.
¶ Quant vultre sepulchre clausa
en aquell solen dia
hant molts Bibes abfiliat
vn home que no feru
ode, fante colu no caner
coba per la dita y fer,
tenis nos sempre en memoria, &c.
¶ Soli h'ha de erudicant
per les vultre virtut tanta
deliquit vultre vltre
tenis nos sempre en memoria, &c.
¶ Vostre canonizacio
pax en si tant digna
que al mon cura admiracio
fante tal miracul nos dia
que per fer d'illa nosa h'ha
per fer digon de recer,
tenis nos sempre en memoria, &c.
¶ Coga, coga, y vultre,
y d'illa que son curer
y molts peccades conerit
platen denant los peccas
les effeils ab coner
fille abaque que gran gloria,
tenis nos sempre en memoria, &c.
¶ Com vos fante fere y bella
que ab posse es frequende
de gran gent vultre rapella
dia y nit es visitada
tre lo mon en vultre fere
que ab molt gran curatella, &c.
TORNADA.
¶ Deu in alquida victoris
denaque en fere per
tenis nos sempre en memoria, &c.

Con licencia. En Barcelona en la Estampa de Ismael Cerdas en lo carrer den Pedrixal
davant de la Yglesia del Pi. M.D.C.I.

Fig. 8

4.11.17.
 Sant Ramon de Penyafort
 En mar de ven-un roex plantava,
 d'aquell sant roex-ne florí una branca,
 nasqué Sant Ramon-Jil de Vilafranca.

Mar endins, allà d'allà,
 se veu com una garina,
 te l'cor blanc com un colom
 y ales negres de falsia.
 Si de lluny sembla un aucell
 d'ayros barca coralina,
 que torna de coralar
 en la costa d'Algèria,
 oro es garina ni colom,
 ni barqueta coralina
 sino un blanc gravit
 que volant arriba,
 volant per la mar
 de la patria mia.

Si volen saber qui es
 no es pas un aucell que vola
 en sabiesa y virtut
 en com penyia forta;
 Ramon li diuen per nom,
 be l'coneix per Barcelona,
 com a confessor de reys
 y del sant Pare de Roma.

Abi confessava un rey
 de Mallorca en l'almudayna,
 qui citant fet a ^{governar} ~~barcelona~~
 l'obchir li era montanya.
 Sant Ramon li diu-Abden-
 y en va dret a la platja.

Fig. 9. Biblioteca de Catalunya. Ms. 950, fol. 32v.

11. III. 11.
 Sant Ramon de Menisfort
 rissimum quod ^{multa natura et minucula inter se illud cla-}
^{reversum, stato super uncos pullos centum}
^{sexaginta milliana, in hodi confecit.}
 Strilla de sa latorizació

Abia d'alla de la mar
 se ven com una garina,
 una garina que ve
 pel camí de la colla.
 Bel cor blanc com un colom
 y ales negres de falsia.
 uns diuen que ve volant,
 altres diuen que redrica,
 com la llisuna pel prat
 com pel rabeiz una anguila,
 altre dia que no es auell
 sino barca coralina
 que torna de coralar
 en la costa d'obleria.
 No es garina ni colom,
 ni burqueta coralina
 sino un gavet blanc
 de la vosta blanca
 que més blanda te el cor
 que mer blanca l'anima

Si volen saber qui es aquexa alga que ve
 no es per un auell que vol
 encara que ve
 per virtut es de massis
 com la penya forta

Bel coneix prou Bravelona,
 com d' confessor de reys
 y del sant pare de Bonna.

Fig. 10. Biblioteca de Catalunya. Ms. 950, fol. 42v.